

OTİSTİK ÇOCUKLARA BAĞIMSIZ YAŞAM BECERİLERİNİN KAZANDIRILMASI

Dr. Bülbin SUCUOĞLU
Ankara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Fakültesi
EPH Bölümü, Özel Eğitim Ana Bilim Dalı

Uzm. Neslihan KULOĞLU - AKSAZ
Özel Uyum Eğitim Okulu

ÖZET

Bu araştırma, üç otistik çocuğa davranış değiştirme teknikleri temel alınarak geliştirilen yapılandırılmış eğitim programları ile bağımsız yaşam becerileri kazandırmak amacıyla yapılmıştır. Uygulama iki aşamada yapılmış, birinci aşamada deneklere basit yemek hazırlama ve ev işi becerileri okul ortamında kazandırılmıştır. İkinci aşamada ise bu becerilerin ev ortamına genelleşebilmesi amacıyla annelerle çalışılmıştır. Araştırmanın sonucunda deneklerin okul ortamında kazandıkları becerileri ev ortamına genelleştirebildikleri gözlenmiştir.

1. BÖLÜM

Otistik çocuklar için hazırlanan eğitim programları, bireyin yaşadığı toplum içerisinde tüm fonksiyonlarını yerine getirebilmesini sağlayacak akademik ve sosyal becerilerden oluşmaktadır (Alter, Gottlieb, 1987). Ancak eğitim sürecinde genellikle akademik becerilere ağırlık" olarak yer verilmekte, sosyal beceriler yeterince önemsenmemektedir. Özel eğitim alanında yapılan çeşitli araştırma sonuçlarında, özürü bireyin yaşamında sosyal becerilerin en az akademik beceriler kadar önemli olduğu kabul edilmektedir (Alter, Gottlieb, 1987; Smith, Belcher, 1984). Özürü bireyin yatılı kurumlardan veya özel okullardan çıkarılarak normal bireylerle birlikte yaşamasını amaçlayan kaynaştırma yaklaşımı, eğitim programlarında so-

syal becerilerin gerekliliğini kaçınılmaz hale getirmiştir.

Özel eğitimde sosyal beceri programlarının temel amacı; özürü bireye günlük yaşam sürecinde gerekli olan iletişim ve bağımsız yaşam becerilerinin kazandırılmasıdır. Bağımsız yaşam becerileri (BYB), öz bakım becerilerinden basit ev işlerine, alışveriş yapma becerilerinden basit yemek hazırlama becerilerine, boş vakit değerlendirme becerilerinden bağımsız seyahat etme becerilerine kadar uzanan geniş bir yelpaze içinde ele alınmaktadır.

Bu becerilerin kazandırılması, özürü bireylerin toplum içinde çevresindeki kişilere en az bağımlı veya bağımsız olarak yaşamalarını, aynı zamanda en az sınırlandırılmış ortamda olabildiğince üretken olmalarını sağlayacaktır (Alter, Gottlieb, 1987).

Özürü bireylere bağımsız yaşam becerilerinin kazandırılmasını hedefleyen eğitim programları genellikle davranış değiştirme teknikleri esas alınarak geliştirilmiş (Neistadt, Marques, 1984), programların uygulanma süreçlerinde direk gözlem yapılarak bireyin gereksinimi olan beceriler belirlenmiş, becerilerin iş analizleri yapılmıştır. Cronin ve Cuvo (1979) tamir becerilerini, beceri analizi yöntemiyle kazandırmaya çalışmışlar (Smith, Belcher, 1985), Johnson, Cuvo (1980), Martin ve arkadaşları (1982) ile Alberto ve arkadaşları (1986), aynı yöntemle basit yemek hazırlama becerilerini zihinsel özürü yetişkinlere öğretmişlerdir (Schuster, 1988).

Özürü bireye beceri kazandırma sürecinde, bireyin motive edilmesi, öğrenme işleminin hızlandırılması ve olası başarısızlıkların önlenmesi amacıyla çeşitli yardım ve ödül teknikleri kullanılmaktadır. Brown ve Pearce (1970), iş becerileri (Vocational skills) öğretirken sözel ve fiziksel yardım (verbal and physical prompt) Horner ve Keilitz (1975)'diş fırçalama öğretme sürecinde sözel, fiziksel yardımın yanısıra model olma tekniklerini kullanmışlardır.

Otistik çocuklar, yoğun davranış problemleri, sınırlı iletişim becerileri ve motivasyon eksikliği gibi nedenlerle bağımsız yaşam becerilerini diğer özür gruplarından daha güç öğrenmekte (Smith, Belcher, 1985) ancak davranışçı yaklaşımla hazırlanan sistematik eğitim programlarından yararlanmaktadır. Otistik çocuklara bağımsız yaşam becerilerini kazandırmayı hedefleyen çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu konuda yapılan bir çalışmada grup evinde yaşayan beş otistik yetişkine, beceri analizi, yardım ve ödül teknikleri esas alınarak, hedeflenen beceriler öğretilmeye çalışılmıştır. Lavabo temizleme, makarna pişirme, el yüz yıkama, saç tarama ve diş fırçalama becerilerinin öğretildiği çalışmanın uygulaması sonucunda deneklerin her beceride başarılarının arttığı gözlenmiştir (Smith, Belcher, 1985).

Bu araştırma, üç otistik çocuğa davranış değiştirme teknikleri temel alınarak geliştirilen yapılandırılmış eğitim programları ile bağımsız yaşam becerileri kazandırmak amacıyla yapılmıştır. Uygulama okul ortamında yapılmış, basit yemek hazırlama (cooking skills) ve ev işi becerileri (Domestic skills) olarak iki grupta toplanan 12 bağımsız yaşam becerisi otistik çocuklara kazandırılmaya çalışılmıştır.

YÖNTEM

Denekler :

Araştırmanın deneklerini, bir özel eğitim okuluna devam eden 13 yaşında 2 erkek, bir kız, üç otistik çocuk oluşturulmuştur. Deneklere, üniversite hastanelerinin çocuk psikiyatrisi bölümlerinde "Otizm" tanısı konmuştur.

Araştırma kapsamına alınan çocuklar, 3-5 yıl süre ile özel eğitim okuluna devam etmektedirler. Eğitim programları; fonksiyonel konuşma, sosyal ve işe hazırlık (prevocational) becerileri ile akademik becerilerden oluşmaktadır. Deneklerden ikisi okuma - yazma ve temel matematik becerilerini kazanmıştır. Üçüncü denek okuma - yazma ve matematiğe hazırlık becerileri üzerinde çalışmaktadır. Üç denek de kısa süreli bağımsız çalışma becerisi ile fonksiyonel iletişim becerilerine sahiptirler. İsteklerini sözcüklerle ifade edebilmekte, yardımla 3-4 kelimelik cümleler kurabilmekte, belirli sorulara cevap verebilmektedirler. Deneklerin bağırmama, nedensiz ağlama, öfke nöbetleri ve çalışmayı reddetme gibi davranış problemleri araştırma öncesinde kontrol altına alınmıştır.

Uygulamacılar:

Araştırmada uygulamacı olarak davranış değiştirme teknikleri konusunda bilgiye ve 2-3 yıllık deneyime sahip 2 öğretmen ve bir uzman görev almıştır. Uygulamacılar, deneklerin akademik programlarını da yürütmekle yükümlüdürler. 6 aylık araştırma süresinde, uygulamacılar değişmemiştir. "Bağımsız Yaşam Becerileri" programı araştırmacılar tarafından, beceri analizi yöntemi ile hazırlanmış ve denenmiştir.

Çalışma öncesinde, öğretmenlere bağımsız yaşam becerilerinin amacı, önemi, uygulama yöntemi, programlar ve uygulama sırasında karşılaşılabilecekleri güçlükler açıklanmıştır. Uygulama sürecinde her beceri öncesinde, öğretmenlere öğretilecek yeni becerinin aşamaları, değerlendirme formları ile yazılı olarak verilmiştir. Her becerinin birinci gün uygulaması araştırmacılar tarafından yapılmış, ikinci gün öğretmenin çocukla çalışması gözlenerek gerekli geri bildirim verilmiş ve uygulama sonrasında öğretmenlerle tartışılmıştır.

Hedef Davranışlar:

Araştırmanın denekleri gözlenerek ve anne babaları ile görüşülerek, günlük yaşamda en çok

gereksinim duyabilecekleri beceriler; hedef davranışlar olarak seçilmiştir. Bu beceriler "yemek hazırlama" becerileri ve "ev işi" becerileri olmak üzere iki ana grupta toplanmıştır. Her grupta altı farklı beceri bulunmaktadır (Tablo : 1) Deneklerin üçünün de 12 beceriyi öğrenmesi hedeflenmiştir. Programı oluşturan her beceri için beceri analizi yapılarak, beceriyi oluşturan aşamalar (spesifik davranışlar) belirlenmiştir.

<u>Yemek Hazırlama Becerileri</u>	<u>Ev İşi Becerileri</u>
1. Ekmek kesme	1. Toz alma
2. Çay yapma	2. Çalı süpürgesi ile süpürme
3. Salata yapma	3. Çöp dökme
4. Sandviç yapma	4. Lavabo ovma
5. Patates haşlama	5. Bulaşık yıkama
6. Omlet yapma	6. Ayakkabı Boyama

Tablo : 1 Bağımsız Yaşam Becerileri

Uygulama :

Yapılan beceri analizleri temel alınarak, her beceri için gözlem formları hazırlanmıştır. Uygulamaların ilk günü çocuğa beceriyi yapması söylenmiş, yardımsız ve ödüksüz yapabildiği aşama sayısı, o beceri için başlangıç değerlendirmesi (baseline) olarak kabul edilmiştir. Deneğin başarılı olduğu aşamalar gözlem formuna işlenmiştir.

Bağımsız Yaşam Becerileri programının uygulama süresi altı ay olarak belirlenmiştir. Bu süre dörder haftalık dönemlere ayrılmış, her dönemde bir yemek pişirme, bir ev işi becerisi olmak üzere iki beceri çalışılmıştır. Bir beceri her gün ortalama 5-10 dakika olmak üzere bir kez çalışılmıştır.

Uygulama sırasında deneğe hedef beceriyi yapması için sözel uyarı verilmiş, başarısız olduğu aşamalarda model olma, işaret yardımı ve fiziksel yardım, uyarı ile birlikte kullanılmıştır. Uygulamanın her aşamasında "Aferin, çok iyi yaptın" gibi sözel ödüller ile sırtını okşama, gülümseme gibi sosyal ödüller kullanılmıştır. Problem davranışların ortaya

çıkma durumlarında, daha önce belirlenmiş karşıt davranışlar kullanılarak deneklerin uygulamaya kaldıkları yerden devam etmeleri sağlanmıştır.

Değerlendirme :

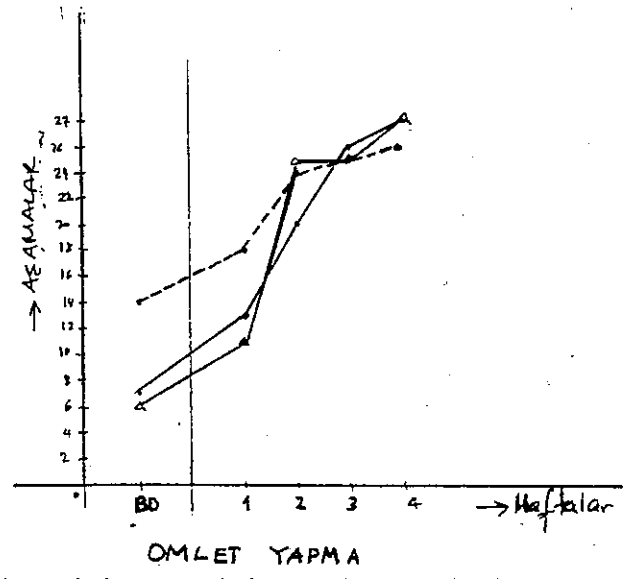
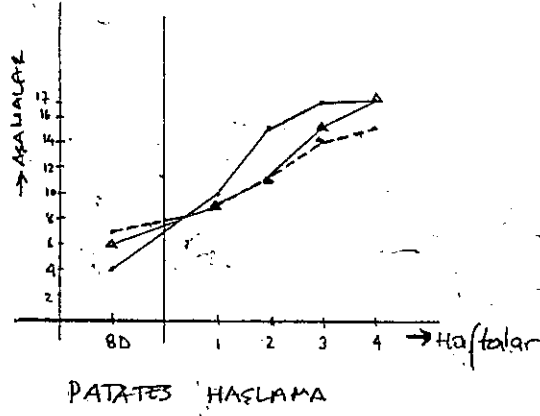
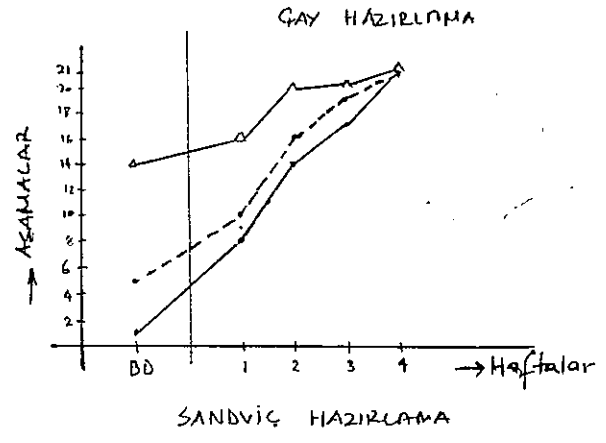
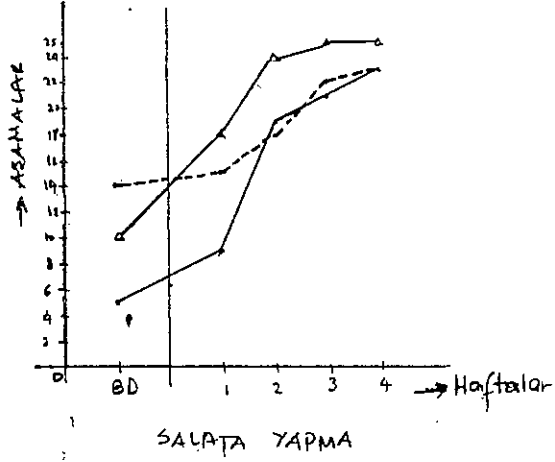
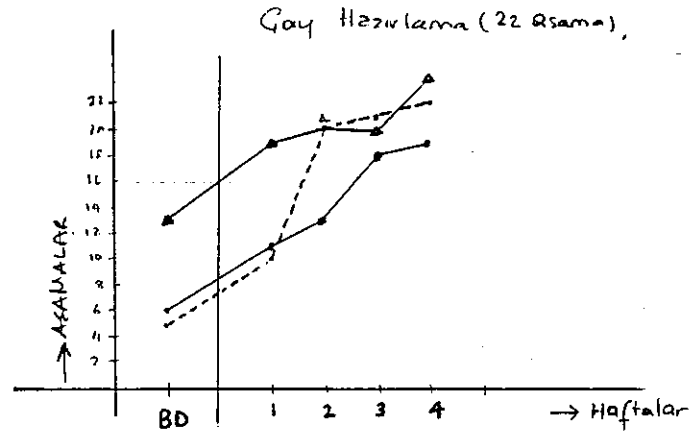
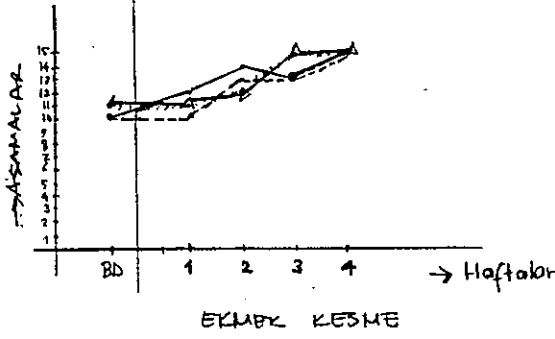
Uygulama sırasında, denekler öğretmenleri tarafından gözlenmiş yardımsız yaptıkları aşamalar ile her aşamada için gerekli yardımlar önceden hazırlanan gözlem formlarına işlenmiştir. Deneğin bağımsız olarak (öğretmenden sözel uyarı dışında yardım almaksızın) yaptığı aşama sayısı beceriyi öğrenme ölçütü olarak kabul edilmiştir. Her uygulama da düzenli olarak gözlem formlarına işlenen değerlerin beş çalışma günü için ortalamaları alınarak bir haftalık düzeyleri elde edilmiş ve haftalık değerler gelişim grafiklerine işlenmiştir.

Sonuçlar :

Eğitim programında yer alan becerilerle ilgili sonuçlar, üç denek için aynı tabloda gösterilmiştir. Yemek hazırlama becerileri içinde yer alan altı farklı becerinin başlangıç değerlendirmeleri, deneklerin aşama sayısının ortalama 1/4'ünü yardımsız yaptıklarını göstermektedir. Dört haftalık eğitim süreci sonunda ise her üç deneğin üzerinde çalıştıkları becerilerin hemen hemen tüm aşamalarını yardımsız olarak yapabildikleri gözlenmiştir. Bazı beceriler için % 100 başarı üçüncü hafta sonunda sağlanmış, bazı becerilerin ise dördüncü hafta sonunda bir eksik aşama ile öğrenildiği gözlenmiştir (Tablo 2).

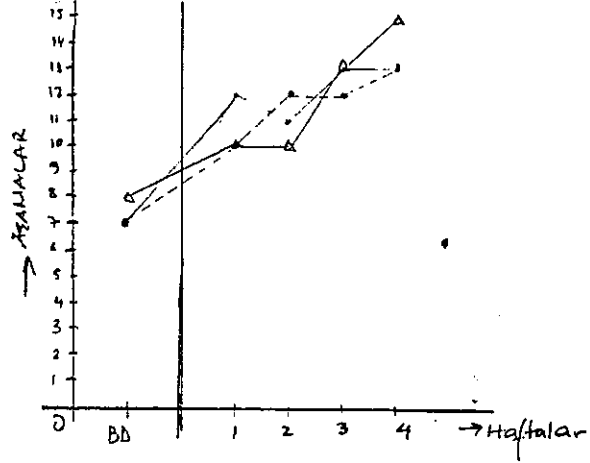
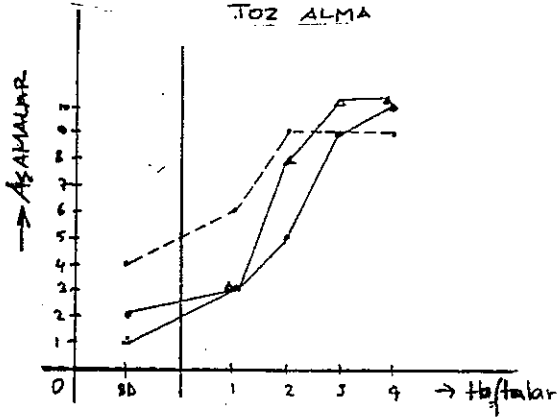
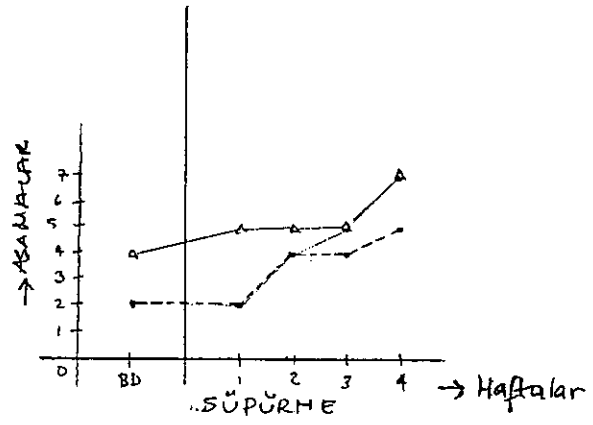
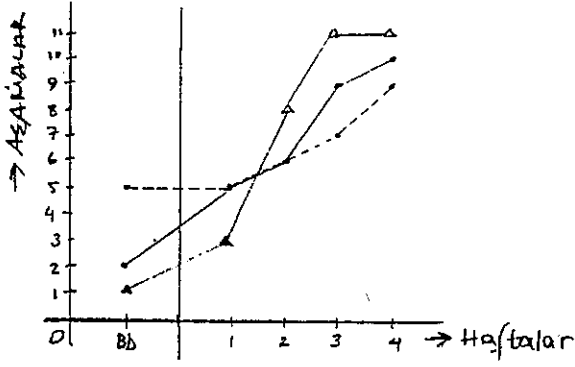
Uygulama başlangıcında deneklerin ev işi becerilerin aşama sayısının yaklaşık yarısını (1/2) yetişkinden bağımsız yapabildikleri, eğitim süreci sonunda ise üç deneğin de becerileri tamamen kazandıkları gözlenmiştir. Yemek hazırlama becerilerinde olduğu gibi bazı ev işi becerilerinde üçüncü hafta sonunda % 100 başarıya ulaşılmış bazılarında ise dördüncü hafta sonunda 1-2 aşama eksik olmak üzere 3 deneğin de (Tablo 3) bu becerileri kazandığı gözlenmiştir.

Denek A: —●—
Denek B: - - -
Denek C: —▲—

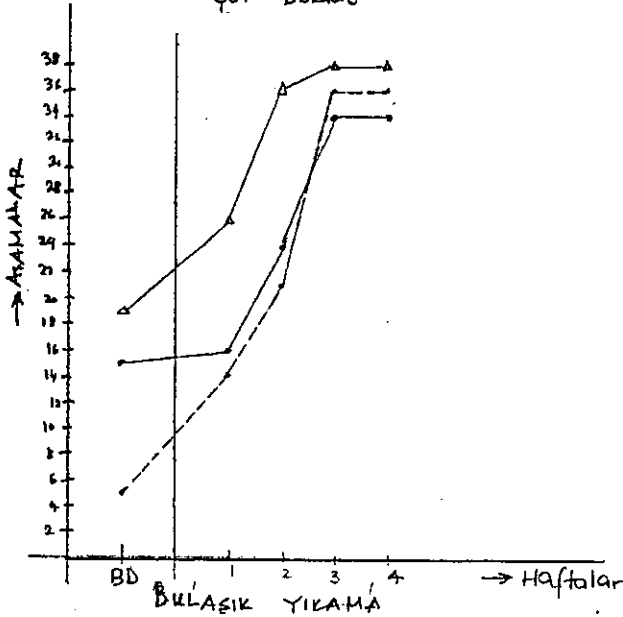

Tablo 2 : Mutfak Becerileri : Üç denegin yapılandırılmış okul ortamında kazandıkları mutfak becerileriyle ilgili gelişim grafikleri.

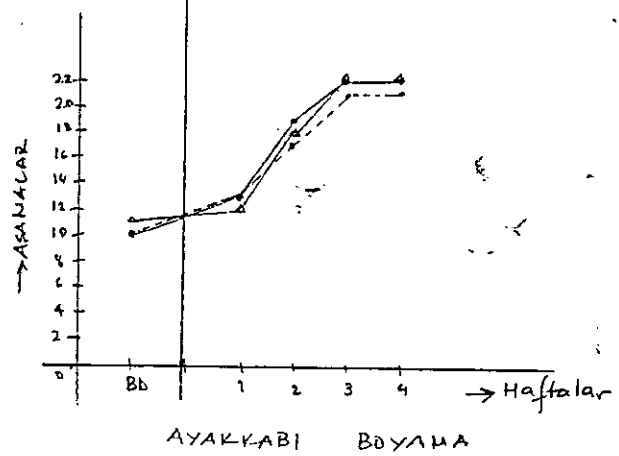
Denek A: —●—
Denek B: - - -
Denek C: —▲—

ÇÖP DÖKME

LAVABO OVMA

BULAŞIK YIKAMA

Tablo 3: Ev işi Becerileri : Deneklerin yapılandırılmış okul ortamında kazandıkları ev işleriyle ilgili gelişim grafikleri.

II. BÖLÜM

Yapılandırılmış okul veya klinik ortamında çeşitli beceriler öğrenebilen otistik çocuklar, bu becerilerin okul dışı ortamlarına transferinde güçlük çekmekte, becerinin kullanılması genellikle yapılandırılmış okul veya merkez ortamlarıyla sınırlı kalmaktadır. Çocuğun öğrendiği becerileri farklı ortamlarda kullanabilmesi, diğer bir deyişle becerileri genelleştirebilmesi, çevresinde ilişki kurduğu kişilere bağlı olarak gerçekleşecektir.

Anne - babalar, değişik ortamlarda çocuklarıyla olan yoğun ve sürekli ilişkileri nedeniyle, çocukların kazandıkları becerilerin genelleştirilmesinde oldukça önemli rol oynamaktadırlar (Cunningham, 1985). Bu konuda çalışan araştırmacılar, özürlü çocuğa sahip anne babaların davranış değiştirme teknikleri hakkında bilgilendirilmeleri sonucunda eğitime katılımları ile, çocukların çeşitli becerilerinin genelleştiğini gözlemişlerdir (Baker, Heifetz, 1976; Miller ve Sloane, 1976; Salzberg ve Villani 1983).

Otistik çocukların anne - babalarıyla yapılan araştırmaların öncüsü kabul edilen Wolf ve arkadaşlarının (1964) araştırması sonucunda; anne babaların eğitime katılımıyla çocukların problem davranışlarının hem okul hem ev ortamında azaldığı gözlenmiştir (Grodan, Dominique, 1988). Benzer yöntemle yapılan bir değişik çalışmada 12 otistik çocuğun anne babalarıyla çalışılmış, uygulama sonucunda çocukların el yıkama, tuvalet kağıdı kullanma becerilerini ev ortamına genelleştirdikleri gözlenmiştir (Zifferblatt ve ark. 1977).

Özürlü çocuğa sahip anne - babalarla yapılan çalışmaların içeriği, çocuğun ve ailenin gereksinimlerine göre belirlenmektedir. Davranış problemlerinin azaltılması, öz bakım ve iletişim becerilerini kazandırılması, tuvalet eğitimi anne babalarla yaygın olarak çalışılan konulardır (Cunningham, 1985; Akkök, 1984).

Bireysel veya grup eğitimi şeklinde yapılan anne baba eğitimi programları (Grodan, Domin-

que 1988), ev ortamlarında veya okul/klinik ortamlarında uygulanmaktadır (Cunningham, 1985). Eğitim sürecinde genellikle yazılı ve görsel materyaller kullanılmakta (Heifetz, 1976), materyallerin sözel açıklanması (Cunningham ve Jeffre, 1975), model olma, davranışın prova edilmesi ve geri bildirim verme (Hudson, 1982), ev ziyareti teknikleri (Kozloff, 1974) ve bu tekniklerin toplu olarak kullanılması eğitim programının başarısını arttırmaktadır (Grodan, Dominique, 1988).

Bu çalışmada, yapılandırılmış okul ortamında çeşitli bağımsız yaşam becerileri kazanmış üç otistik çocuğun bu becerileri ev ortamına genelleştirmeleri amaçlanmıştır. Bu amaçla, çocukların anneleriyle okul ortamında model olma, davranışı gözleme, davranışın provası, uygun geri bildirim verme teknikleri kullanılarak 6 ay süreyle her ay 2 gün olmak üzere anne eğitimi yapılmıştır. Çalışmada deneklerin becerileri ev ortamında kullanıp kullanmadıkları ölçüt olarak alınmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın ikinci aşamasında, yapılandırılmış ortamda (okul) bağımsız yaşam becerileri kazandırılmış olan üç otistik çocuk denek grubu olarak alınmış ancak uygulama, deneklerin anneleri ile yapılmıştır. Üçü de öz olan annelerin yaş ortalaması 33'tür. İki anne üniversite, bir anne lise mezunudur. Bir anne üniversite akademik personel olarak çalışmaktadır, diğer iki anne ev kadınıdır. Üç anne de araştırma öncesinde, okulda sürdürülen yapılandırılmış anne baba eğitimi programlarına katılmış, bireysel ve grupla danışmanlık hizmetlerinden yararlanmışlardır. Anneler, çocuklarının okulda öğrendikleri becerileri ev ortamına genelleştirme programında gönüllü olarak eğitimci rolü almışlardır. Araştırmada, annelerin davranış ve tutum değişiklikleri önemsenmemiş, çocukların becerileri evde kullanıp kullanmadıkları ölçüt olarak kabul edilmiştir.

Uygulama :

Çalışmanın başlangıcında her üç anne ile toplantı yapılarak bağımsız yaşam becerilerinin amacı ve önemi anlatılmış, 6 ay süresinde çalışılacak toplam 12 becerinin listesi dağıtılmıştır. Bunun yanısıra annelere davranış değiştirme yöntemleri, davranışın gözlenmesi, yardım ve ödül kullanma teknikleri hakkında bilgi verilmiş, ayrıca her bir beceri için nasıl başlangıç değerlendirmesi alacakları, gözlem formlarını nasıl dolduracakları açıklanmıştır.

Her beceri için yapılandırılmış okul ortamında sürdürülen dört haftalık uygulama sürecinin sonunda anneler arka arkaya iki gün okula çağrılmışlardır. Birinci gün annelere çalışılacak becerilerin aşamaları açıklanmış, eğitmenle çocuğun çalışmalarını elindeki gözlem formuna göre gözlemeleri sağlanmış, diğer bir deyişle annelere model olunmuştur. Her anne kendi çocuğunu gözlemiştir. Bu gözlemler sırasında araştırmacıdan biri, annenin yanında bulunarak yardımların ödülleri kullanılması ve uyarıların verilmesine annenin dikkatini çekmiş, annenin sorularını cevaplamıştır. Gözlem sonrasında her anneyle bireysel toplantı yapılarak, annelere gözledikleri beceri, uygulama, becerinin aşamaları ve evde dolduracakları gözlem formları hakkında tekrar ayrıntılı bilgi verilmiştir. Gözlem formu birlikte doldurularak açıklanmıştır. İkinci gün, annelerin gözledikleri becerileri (iki beceri) okul ortamında çocuklarıyla çalışmaları sağlanmıştır. Araştırmacıdan biri çalışma süresinde anneleri gözlemiş, gerektiğinde geri bildirim vermiştir. Her çalışma sonunda annelerle bireysel toplantı yapılmış, soruları sorduklar cevaplanmıştır. Annelerden her beceriyi ev ortamında iki hafta çalışmalarını istenmiştir.

Değerlendirme:

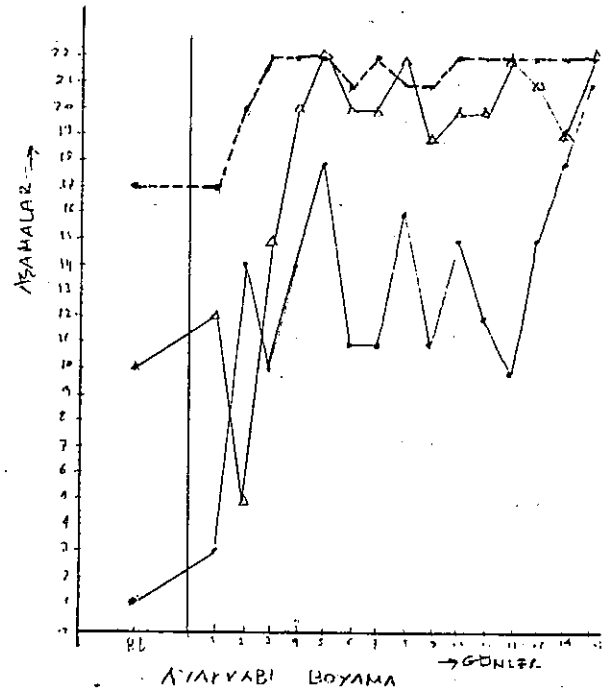
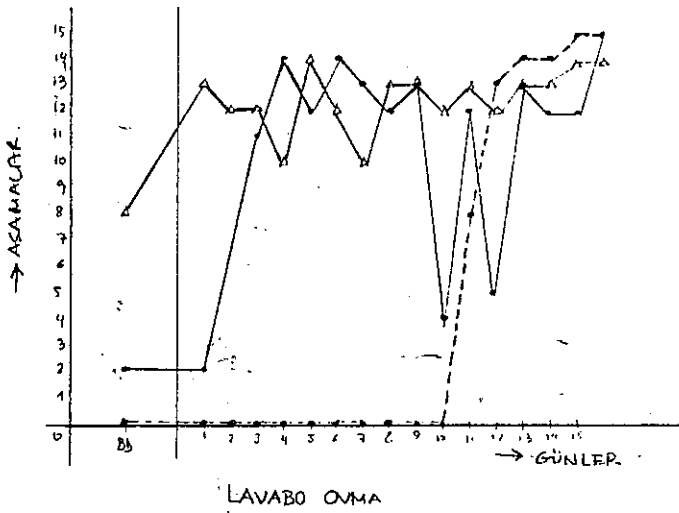
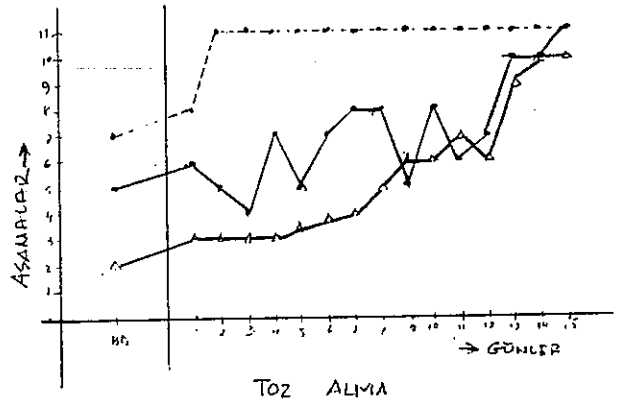
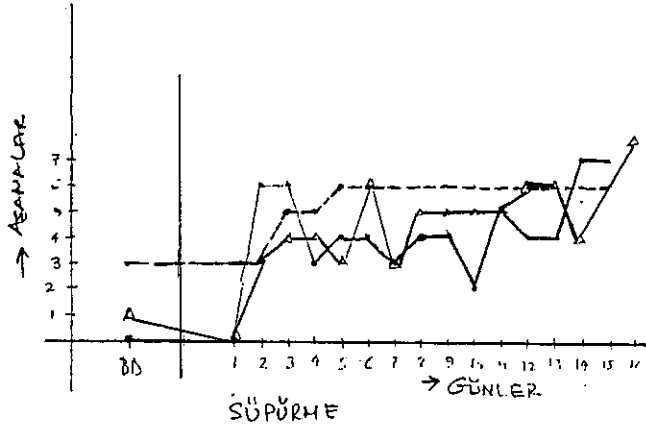
Yapılandırılmış okul ortamında çeşitli bağımsız yaşam becerilerini kazanmış üç otistik çocuğun, bu becerileri ev ortamına anneleri yardımıyla genelleştirmeleri hedeflenmiştir. 6 yemek pişirme (mutfak) becerisi ile 5 ev işi becerisi annelerle çalışılmış, çöp dökme becerisi eve verilmemiştir.

Çöp dökme becerisinin evde uygulanmasını anneler istememiştir.

Anneler her beceriyi çocuklarıyla iki hafta süreyle hergün evde çalışmışlardır. Anneler, çocukların uygulamanın ilk günlerinde ev ortamında okul sistemiyle çalışılmasına itiraz ettiklerini ancak tutarlı davranışları nedeniyle birkaç gün sonra çalışmayı kabullendiklerini belirtmişlerdir. Bu, Denek B'nin salata yapma, omlet yapma, lavabo ovma becerilerine ait grafiklerde açıkça görülmektedir (Tablo 4-5).

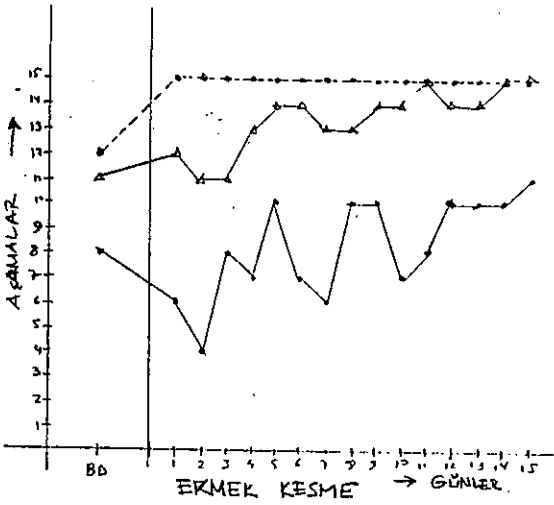
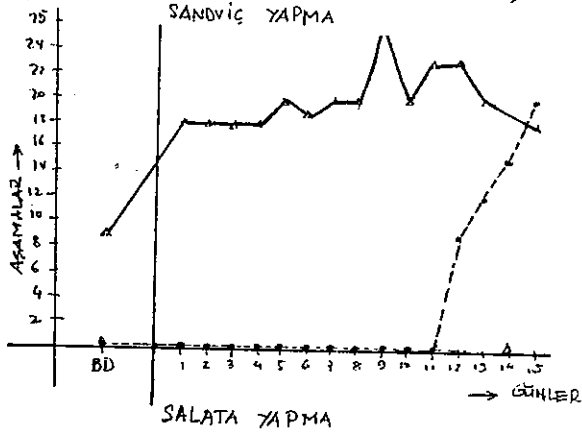
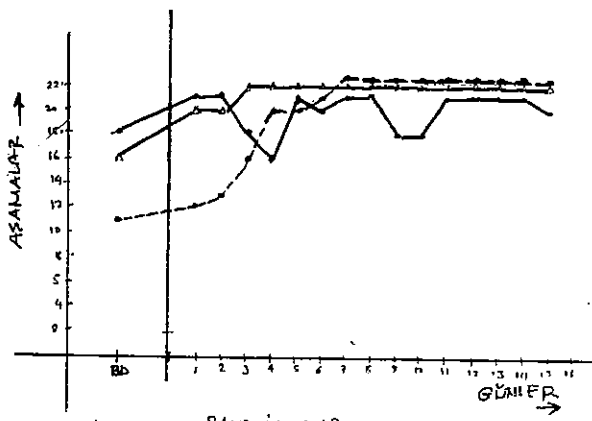
Uygulamalar sırasında annelerin karşılaştığı iki önemli problem olduğu gözlenmiştir: 1) Çocuğa beceriyi çalıştırırken aynı zamanda gözlem formlarını doldurmak annelere güç gelmiştir. Her üç denegin annesi bulaşık yıkama becerisi, Denek A'nın annesi omlet yapma, salata yapma, becerisi için gözlem formu dolduramadıklarını, ancak çocukların bu becerilerin aşamalarını yardımsız yapabildiklerini ifade etmişlerdir. Annelerin formları doldurmadaki güçlükleri, bu tür form doldurma konusunda deneyimsiz olmalarına bağlanabilir. 2) Annelerin ev ortamında karşılaştıkları ikinci güçlük, çocukların bu tür becerileri evde yapmak istememeleridir. Bu çalışma öncesinde çocukların bu becerileri ev ortamında daha önce hiç yapmalarını ve yapmaları için zorlanmamaları nedeniyle uygulamanın ilk günlerin de öfke nöbeti, ağlama, bağırma gibi davranış problemlerinin arttığı anneler tarafından açıklanmıştır. Ancak anneler, tutarlı davrandıklarını, öfke nöbetleri karşısında çalışmaktan vazgeçmediklerini böylece ikinci hafta sonunda davranış problemlerinde azalma olduğunu belirtmişlerdir.

Uygulama sonucunda, Denek A,B ve C, 11 beceriyi de bir veya iki aşama eksikliğiyle evde yapmaya başlamışlar, Denek A; süpürme, lavabo ovma, toz alma ve sandviç yapma becerilerinde % 100 başarıya ulaşmıştır. Denek B'nin ekmek kesme, omlet yapma, sandviç yapma, çay hazırlama, toz alma, ayakkabı boyama becerilerini hiç yardımsız yaptığı belirtilmiştir. Anne; Denek B'nin dikkati dağıldığı ve işi bırakmak istediği zaman sözel uyarılarla çalışmayı tamamladığını açıklamış, denek C'nin ise yemek pişirme ile ilgili becerilerde daha istekli olduğu daha az sözel uyarıya gerek-

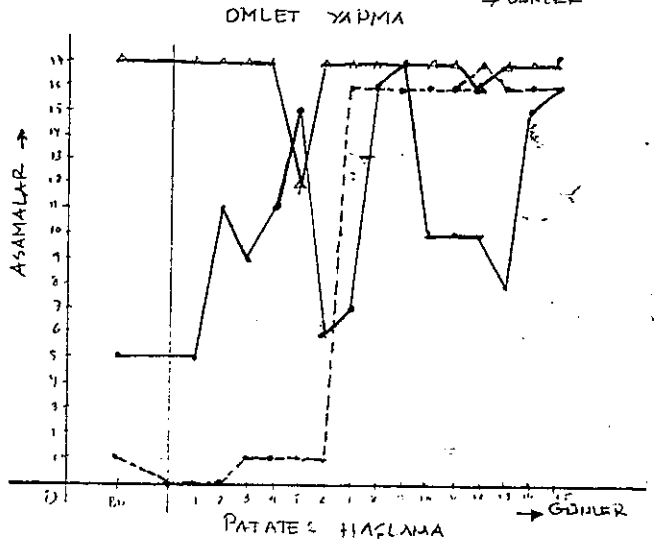
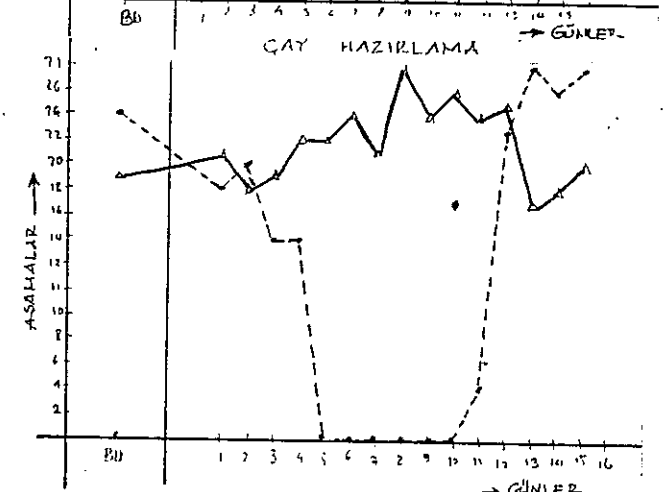
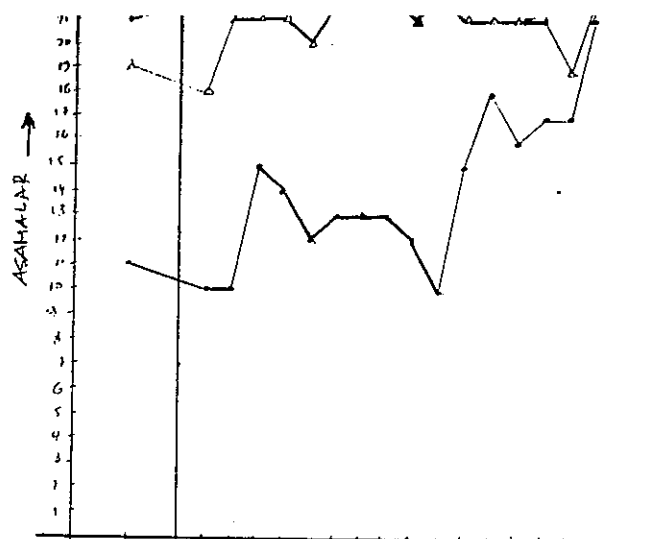

Tablo 4 : Ev işi Becerileri: annelerin deneklerle ev ortamında çalışmalarını sonucunda becerilerde gözlenen değişiklikleri gösteren grafikler.

—●— Denek A
 - - - ■ - - - Denek B
 —▲— Denek C

Tablo 5: Yemek Hazırlama Becerileri : Becerilerin ev ortamına genelleştirilmesi ile gözlenen değişiklikleri gösteren grafikler

sinim duyduğu belirtilmiştir. Ev işi becerilerinde ise Denek C, beceriyi yapmak istemediği zaman ağ-lamış, ancak ağlama olduğu zamanlarda çalıştığı beceriyi tamamlamadan bıraktığı gözlenmemiştir.

TARTIŞMA

İki aşamalı olarak planlanan araştırmada, 13 yaşında üç otistik çocuğa çeşitli bağımsız yaşam becerilerinin kazandırılması, kazanılan becerilerin ev ortamına genelleştirilmesi hedeflenmiştir. Birinci aşamada BYB'i davranış değiştirme teknikleri kullanılarak okul ortamında çocuklara öğretilmiş, ikinci aşamada ise çocukların annelerinin eğitimine katılımları ile BYB'nin ev ortamına genelleştirilmesi sağlanmıştır. Araştırmanın birinci ve ikinci aşamaları birlikte yürütülmüştür. Diğer bir deyişle her beceri öncelikle okul ortamında öğretilmiş, daha sonra anneye çalışılarak becerileri evde kullanmaları sağlanmaya çalışılmıştır.

Araştırmada çocuklara kazandırılması hedeflenen BYB, "basit yemek hazırlama" ve "ev işi becerileri" olmak üzere iki grupta toplanmış 12 beceriyi içermektedir. Basit yemek hazırlama, bireyin günlük yaşamını sürdürebilmesi için en gerekli becerilerden birisidir (Schuster, 1988). Otistik bireyin yemeğini kendisini hazırlaması, bir başkasının hazırlamasından daha pratik ve ekonomik olacak, ayrıca bireyin çevresindekilere bağımlılığını azaltacaktır (Snellen, Broden, 1987). Bu nedenle araştırmada basit yemek hazırlama becerileri sistematik eğitim programı ile otistik çocuklara kazandırılmaya çalışılmıştır. Bağımsız yaşam becerilerinin davranış değiştirme yöntemleriyle otistik çocuklara kazandırıldığı gözlenmiştir. Bulgular, benzer şekilde yapılan araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir (Snellen, Broden, 1987, Martin, Rusch ve ark. 1982, Johnson, Cuvo, 1981).

Araştırmada öğretilmeye çalışılan "Ev işi becerilerinin" otistik çocuklara üç tür yarar sağlayacağı düşünülmüştür: 1. Otistik çocuklar ilgi ve motivasyon eksikliği nedeniyle ev ortamında kendilerini meşgul edememekte, sürekli boş kalmaları, sürekli yemek yeme, mastürbasyon ve birtakım

repetitif davranışlar gibi davranış problemlerine yol açmaktadır. Deneklerin ev işi becerilerin öğrendikleri ve evde kullandıkları sürece, kendilerini meşgul edebilecekleri, buna bağlı olarak davranış problemlerinde azalma beklenmektedir. Araştırmaya katılan anneler çocuklarında sürekli dolaşma, çevreye zarar verme, kendi kendine konuşma gibi problemlerde azalma olduğunu belirtmişlerdir.

2. İletişim kurma becerilerinde yetersiz olan veya sınırlı iletişim becerisi olan otistik çocukların ev işlerini yapmaları, paylaşımları ile ailenin günlük yaşamına daha aktif katılacakları, çevreyle olan iletişimlerin artacağı düşünülmektedir. Böylece otistik çocuk normalizasyon sürecinde önemli bir adım atmış olacaktır. Araştırma sonucunda iletişim becerilerinin ne kadar, ne yönde arttığı saptanmamış, ancak anneler çocuklarını kendileriyle çalışırken daha iyi iletişim kurduklarını, daha iyi dinlediklerini, isteklerini sözel olarak ifade ettiklerini bildirmişlerdir.

3. Evde çeşitli davranış problemleri nedeniyle aile bireylerinden sürekli olumsuz ödül (sözel veya fiziksel ceza) alan otistik çocuklar, çeşitli beceriler kazanmaları, evde işlere aktif olarak katılmaları, kendi yemeğini hazırlamaları sonucunda olumlu ödüller alacaklardır. Kazandıkları becerileri evde yapabilmeleri ile anne - babaların dikkatinin çocuğun istedik davranışlarına yönelmesi, çocuğun ödüllendirilmesi, böylece bu sürecin çocuğun aile bireyleri ile ilişkilerini olumlu yönde etkilemesi beklentidir. Uygulama sonucunda anneler çocuklarına daha çok güvendiklerini, onlardan beklentilerinin arttığını ifade etmişlerdir.

Araştırmanın ikinci bölümünde, çocukların anneleri eğitime aktif olarak katılmıştır, çocuklarının kazandıkları becerileri ev ortamına genelleştirme sürecinde eğitimci rolü almışlardır. Çocukların okulda öğrendikleri becerileri ev ortamında kullanabilmeleri, annelerin eğitimci rolünü başardıklarını göstermektedir. Bu konuda yapılan birçok çalışmada annelerin eğitime katılmalarının çocuğun başarısını attırdığı gözlenmiştir (Akkök, 1984, Harris, 1981; Baker, Heifetz, 1979). Ayrıca ülkemizde özel eğitim alanında yetişmiş personelin çok sınırlı olduğu göz önüne alındığında anne-

lerin özürli çocuğun eğitimine katılımının kaçınılmaz olduğu kabul edilmektedir. Bu tür çalışmalarla annelere rehberlik edilmesi, özürli çocuğun pek çok beceriyi hızlı öğrenmesine ve genelleştirilmesine yardımcı olacaktır. Sonuç olarak, BYB'nin evde kullanılması ile otistik çocuklar evde daha aktif olabilecek, boş vakitleri azalacak, anne babalarına daha az bağımlı olacaklar ve birlikte yaşamaları daha kolay hale gelecektir.

Heride bu konuda yapılacak çalışmalarda, BYB'nin otistik çocukların eğitim programlarında ağırlıklı olarak yer alması, bu programların akademik çalışmalarla desteklenmesi gerekli görülmektedir. Para kullanma, alış - veriş yapma, bağımsız seyahat etme (ulaşım) gibi beceriler BYB kapsamında ele alınmalı, anne - babaların bu tür programlara aktif katılmaları sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- AKKÖK, F. (1984): Davranışsal yaklaşıma dayalı aile rehberliğinin öğretilebilir çocukların özbakım becerilerine katkısı. Yayınlanmamış doktora tezi. A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ALBERTO, P. A., ve SHARPTON, W.R., Briggs, A., Stright, M.H. (1986): "Facilitating task acquisition through the use of a self - operated auditory prompting system." *Journal of the Association for Persons with Severe Handicaps*, 11, 85 - 91.
- ALTER, M., ve GOTTIEB, J. (1987): "Educating for social skills." *Advances in Special Education*. Vol. 6, 1-61.
- BAKER, B.L., ve HEIFETZ, L.J. (1976): "The Read Project: Teaching manuals for parents of retarded children" T.D. Tjossem (ed). *Intervention Strategies for High-Risk Infants and young children*. Baltimore, University Park Press.
- BROWN, L., ve PEARCE, E. (1970): "Increasing the production rates of trainable students in public school simulated workshop." *Education and Training of the Mentally Retarded*. 5, 15-22.
- CRONIN, K., ve CUVO, A. (1970): "Teaching mending skills to mentally retarded Adolescents" *Journal of Applied Behavioral Analysis*, 12. 401- 406.
- CUNNINGHAM, C.C., ve JEFFREE, D. J. (1975): "The organization and structure of workshop for parents of mentally handicapped children" *Bulletin of the British Psychological Society*. 28, 405-411.
- CUNNINGHAM, C. (1985): "Training and education approaches for parents of children with special needs." *British Journal of Medical Psychology*, 58, 285-305.
- GRODEN, G., ve DOMINQUE, D. (1988): "Parent and family involvement" -Grodén, G., Baron, G. (Ed). *Autism Strategies for Change*, New York, Gardner Press.
- HARRIS, S.L., ve WOLCHIK, S.A., Weitz, S. (1981): "The acquisition of language skills by autistic children. Can parents do job?" *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 11, 373-384.
- HEIFETZ, L.J. (1977): "Behavioral Training for parents of retarded children: Alternative format based on instructional manuals." *American Journal of Mental Deficiency*, 82, 194-203.
- HORNER, R., ve KEILITZ, I. (1975). "Training mentally retarded adults to brush their teeth" *Journal of Applied Behavior Analysis*. 8, 301-309.
- HUDSON, A.M. (1982): "Training parents of developmentally handicapped children: A component analysis." *Behavior Therapy*, 13, 325-333.

- JOHNSON, B.F., ve CUVO, A.J. (1981): "Teaching mentally retarded adults to cook" **Behavior Modification**, 5, 187-202.
- KOZLOFF, M.A. (1974). **Reaching the Autistic Child: A parent training program**. Champaign Ill: Research Press.
- MARTIN, J.E., RUSCH, F. R., JAMES V.L., DECKER, P.J., ve IRTOL, K. A. (1982): "The use of picture cues to establish self-control in the preparation of complex meals by mentally retarded adults." **Applied Research in Mental Retardation**, 3, 105-119.
- MESIHOV, G.B. (1984): "Social skills training with verbal autistic adolescents and adults: A program model" **Journal of Autism and Developmental Disorders**, 14, 4, 395-403.
- MILLER, S.J., ve SLOANE, H.N. (1976): "The generalization effects of parents training across stimuli settings" **Journal of Applied Behavior Analysis**, 9, 355-370.
- NEISTADT, M. E., ve MARQUES, K. (1984) : "An independent living skills training program". **The American Journal of Occupational Therapy**, 38, 10, 671-676.
- SALZBERG, C.L., ve VILLANI, T.V. (1983): "Speech training by parents of Down Syndrome toddlers: Generalization across settings and instructional context." **American Journal of Mental Deficiency**, 87, 4, 403-413.
- SCHUSTER, J.W. (1988): "Cooking instruction with persons labeled mentally retarded: A review of literature" **Education and Training in Mental Retardation** 43-50.
- SMITH, D. M., ve BELCHER R. (1985): "Teaching life skills to adult disabled by autism. **Journal of Autism and Developmental Disorders**, 15, 2, 163-175.
- SNELLEN, M.F. ve BRODEN, D. M. (1987): "Domestic and community skills". in M. E. Snell (Ed) **Systematic Instruction of Persons with Severe Handicaps**. S. 390-394, Columbus, OH: Merrill.
- ZIFFERBLAT, S. M., BURTON, S. D., HORNER, R., ve WHITE, T. (1977): "Establishing generalization effects among autistic children." **Journal of Autism and Childhood Schizophrenia**, 7, 337-347.